

FELSEFE DÜNYASI

2007/2 Sayı :46 YILDA İKİ KEZ YAYIMLANIR ISSN 1301-0875

Sahibi
Türk Felsefe Derneği Adına
Başkan Prof. Dr. Necati ÖNER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Ahmet İNAM

Yazı Kurulu
Prof. Dr. Necati ÖNER
Prof. Dr. Ahmet İNAM
Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ
Prof. Dr. Hakan POYRAZ
Doç. Dr. Hüseyin Gazi TOPDEMİR
Doç. Dr. İsmail KÖZ
Yrd. Doç. Dr. Levent BAYRAKTAR

Felsefe Dünyası Hakemli Bir Dergidir.

Felsefe Dünyası 2004 yılından itibaren PHILOSOPHER'S INDEX ve
TÜBİTAK / ulakbim tarafından dizinlenmektedir.

Yazışma ADRESİ
P.K. 21 Yenışehir / ANKARA
Tel&Fax: 0.312 231 54 40

Fiyatı: 15 YTL (KDV Dahil)

Banka Hesap No:
Vakıfbank Kızıtlay Şubesi: 00158007288336451

Dizgi ve Baskı
Türkiye Diyanet Vakfı
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi
OSTİM Örnek Sanayi Sitesi 1. Cad. 358 Sk. No: 11 Y.Mahalle / ANKARA
Tel: 0.312 354 91 31 (Pbx) • Fax: 0.312 354 91 32

W. V. QUİNE'İN ANALİTİKLİK ELEŞTİRİSİ*

Hatice BAŞDAĞ BAŞ*

Önermelerdeki analitiklik belirlemesi konusunda tartışmaların yoğun olarak ortaya çıkması, bir bakıma analitikliğin, felsefe, mantık ve bunları araç olarak kullanan bilimlere açısından önemini gösterir. Yakın zamana kadar bilgide en küçük birimin önermeler kabul edildiği¹ ve önermeler arasında doğruluğu mantıksal açıdan kesin ve zorunlu olanların yalnızca analitik önermeler olduğu hatırlanmalıdır. Bu bakımdan, analitik önermeler, felsefi manada hakikat (nesnel doğru) avcılarının ihtiyaç duydukları temel dayanaklardan biri durumundadır.

Felsefe tarihinde, *zorunlu doğru* olarak kabul edilen *analitik önermelerle* ilgili problemin daha çok onları belirlemede kullanılacak ölçütü belirleme noktasında yoğunlaştığı bilinmektedir. Bu konuda Kant'ın öne sürdüğü ölçütler², en çok belirsizliği nedeniyle eleştirilere maruz kalır. Frege, analitikliğe dair öne sürülen ölçütlerdeki belirsizliği kaldırmak amacıyla bir önermenin analitik olmasını "*mantıksal doğru* olmasına veya *mantıksal doğruya indirgenebilir olma*" şartına bağlar.³ Ancak, bunun nasıl gerçekleştirileceğine dair kesin bir yol göstermez. Genel kabule göre kesin bir ölçüt bulma arayışında, Carnap, sınırları en net olan tanımlamayı gerçekleştirerek analitik önermeleri mantıksal bir kesinlikle belirler. Bu noktada Quine'in ilk hedefte Carnap'a yönelttiği eleştiri, analitik önermeleri mantıksal doğruya indirgeme imkanı üzerinedir. Bu çalışmanın da konusunu oluşturan "Quine'in analitiklik eleştirisi"ne yer vermeden önce *analitiklik ve geçerlilik* ilişkisini, *analitikliği* belirleme problemlerini ve Carnap'ın *analitiklik* tanımını hatırlamakta fayda var.

* Marmara Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bilim Dalı Doktora Öğrencisi.

*Bu çalışma, W.V.O. Quine'in Analitik önermelerin mantıksal doğruya indirgenebilirliği üzerine yönelttiği eleştirileri çerçevesinde, analitik önermelerin mantıksal *doğrular* olmaları bakımından imkanını ele alır.

¹ Tasvirler teorisi yardımıyla konusuzluk paradoksunu çözmüş olan Russell, *anlamı*, kavramlar düzeyinde değil de, önerme bütünü içinde ele alarak, *anlamın*, önerme bütünün gösterdiği nesnenin/konunun bulunmasına bağlı olduğunu göstermiştir. Tasvirler Teorisi ve Konusuzluk Paradoksunun çözümü için bkz. Teo Grünberg, "Bertrand Russell'in Tasvirler Teorisi", *Felsefe Arkivi*, S. 14, 1963, s. 138-173.

² Kant'a göre, *analitik önermeler* bilgi kaynağı bakımından a priori (deney öncesi) nitelikte olup; tip bakımından, öznenin, yüklemine (kavramsal olarak) içerdiği önermelerdir. *İçerme bağlantısı*, *düşünülmeyle* belirlenir: A kavramı söylenirken içinde B kavramı açık veya örtük biçimde düşünülmüşse, A'nın B'yi içerdiği söylenir. Eğer düşünülmüşse gerçekleşmemiş ise A'nın B'yi içerdiği söylenemez. "Düşünme" de neyin düşünülmüş olması gerektiği değil neyin gerçekte düşünülmüş olduğu önemlidir. Bkz. Immanuel Kant, *Prolegomena*, 2. Baskı, Çev. Ioanna Kuçuradi ve Yusuf Örneç, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 1995, s. 17-18.

³ Frege'nin semantik ve mantıksal analitiklik belirlemesi için bkz. Susan Haack, *Philosophy of Logics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1978, s. 172-173.

Diyelim bir konuda hatasız bir akıl yürütmede (mantıksal çıkarım) bulunmak istiyoruz. Çıkarımdan elde edeceğimiz sonuç kullandığımız öncüllerden elde edilebilecek bir önerme olmalıdır ki, *geçerli* olabilecek bir akıl yürütmeden söz edebilelim. Diğer bir ifadeyle, bir çıkarımın mantıksal olarak geçerliliğinden söz edebilmek için, öncelikle o çıkarımdaki öncüller, sonuç önermesini açık veya örtük olarak içermelidir. Bu çerçevede bir çıkarım örneğini ele alalım:

Örnek 1:

“Eğer Sokrates eceliyle ölmedi ise Atinalılar onu ölüme mahkum etmiştir. Atinalılar onu ölüme mahkum etmedi. O halde Sokrates eceliyle öldü.”

Şimdi, bu çıkarıma bakarak sonuç önermesinin öncüllerde içerilmiş olduğunu çıkarımın karmaşık olmayışı nedeniyle görebiliyoruz. Ancak bunu tespit edemediğimiz durumlarda veya çıkarımın geçerliliğini teknik olarak göstermemiz gerektiğinde çıkarımı sembolleştirerek mantıksal ilkeler çerçevesinde ifade etmemiz gerekir. Bu sayede, söz konusu çıkarımdaki *geçerlilik* durumunu önermenin anlamına bağlı kalmaksızın yalnızca sentaktik (söz dizim bilgisi)⁴ açıdan gösterme imkanı buluruz. Şimdi, geçerlilik denetlemesi yapabilmek için yukarıdaki çıkarımı sembolleştirerek tek bir önermeye dönüştürelim:⁵

- Sokrates eceliyle öldü: P

- Atinalılar onu ölüme mahkum etti: Q

- Eğer Sokrates eceliyle ölmedi ise Atinalılar onu ölüme mahkum etmiştir.

Atinalılar onu ölüme mahkum etmedi. O halde Sokrates eceliyle öldü: $\sim P \Rightarrow Q$. $\sim Q : .$
 P

Elde ettiğimiz bu sembolik önermeyi çözümleyerek onun *geçerli* olduğunu belirleyelim:

P 'yi gösteriniz.

1. $\sim P \Rightarrow Q$ (Birinci öncül)

2. $\sim Q$ (İkinci öncül)

3. $\sim \sim P$ (1. ve 2. öncüllerde Modus Tollens uygulaması)⁶

4. P (4. satırdaki Çift Değilleme uygulaması)⁷

⁴ Her türlü dilsel işaret sistemlerinin yapısını inceleyen Semiotiğin, Semantik, Pragmatik gibi ana dallarından birini oluşturan Sentaks, dilsel işaretleri dilin kullanıcılarını ve dilin gösterdiği nesnelere ve dolayısıyla anlamı dikkate almadan inceler. Batuhan, Hüseyin & Teo Grünberg, *Modern Mantık*, Ankara: ODTÜ Yayınları, 1970, s. 37.

⁵ Bu örnek, *Logic: Techniques of Formal Reasoning*' den alındı. Bkz. Donald Kalish, Richard Montague & Gary Mar, *Logic: Techniques of Formal Reasoning*, 2nd Edition, Oxford: Oxford University Press, 1980, s. 33.

⁶ Modus Tollens: P ise Q 'dur; Q 'değildir, o halde P değildir. Bkz., Donald Kalish, Richard Montague & Gary Mar, *Logic Techniques of Formal Reasoning*, s. 15.

⁷ Çift Değilleme: P 'nin değilinin değilini yine P 'dir. Donald Kalish, Richard Montague & Gary Mar, *Logic Techniques of Formal Reasoning*, s.15.

Böylece, mantık kuralları çerçevesinde P 'nin öncüllerden geldiğini önermelerin anlamına dolayısıyla *doğruluk* değerine bağlı kalmaksızın *sentaktik* olarak göstermiş olduk. Şu durumda $\sim P \Rightarrow Q$. $\sim Q : P$ çıkarımının mantıksal olarak geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Tarihsel olarak Sokrates'in gerçekten eceliyle ölmemiş olması ise yukarıdaki çıkarımın geçerliliğine gölge düşürmez. Çünkü sentaktik sistemde geçerlilik, çıkarım içinde geçen önermelerin dış dünyada bir karşılığının bulunmasına göre değil, öncüller ile sonuç arasındaki biçimsel ilişkiye göre belirlenir. Buna göre *geçerlilik*, öncüllerin doğru olması durumunda sonucun yanlış olamayacağı manasına gelir.⁸ Şu halde, sentaktik sistemde *geçerlilik*, dış dünya ile uyumluluk anlamındaki "doğru"yu kastetmediğine göre, yukarıdaki örnekteki gibi bileşik bir önermeye dönüştürülmüş çıkarımlardaki geçerlilik belirlemesinin açıkça metodolojik olduğunu görmek mümkündür. Diğer yandan, Carnap'ın *sentaktik analitik* tanımında kendini gösterecek olan ve bir çıkarım ifadesi içermeyen basit yapıli önermelerdeki *geçerlilik* belirlemesinin de *sentaktik* ve metodolojik olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Nitekim Carnap, *geçerliliğini* belirlediği ve bir çıkarım ifadesi içermeyen önermeleri de bir sistem içinde ele alır ve önermeleri ait olduğu sistemin diğer önermeleriyle arasındaki biçimsel ilişkiye göre geçerliliğini belirler.⁹ Burada bizim için önemli olan nokta, geçerlilik belirlemesinin hem çıkarımlar için hem de basit yapıli önermeler için sözkonusu olduğuna ve bu belirlemenin sentaktik ve metodolojik olduğuna dikkat etmektir. Eğer, metodolojik boyutta kalan geçerlilik denetlemesi işleminde semantik boyutu dikkate alacak olursak işte o zaman *analitik önermeleri* tespit etme imkanından söz edebiliriz. Çünkü bir semantik sistem açısından *geçerlilik*, bize *totaloji* manasında *analitikliği* verir.

Bazı önemeler var ki bunların bileşenlerinin doğruluk değerleri, o önermelerin doğruluk değerine bir etkide bulunmaz. Bunlar, her durumda doğru olan *totalojik önermeler* ile her durumda yanlış olan *çelişik önermelerdir*. *Totalojiyi* Wittgenstein'in, doğruluk tablosu yardımıyla tanımlamayı başardığı bilinir. Buna göre, $PV \sim P$ gibi bir önerme, P 'nin doğruluk değeri ister "doğru" ister "yanlış" olsun kaçınılmaz olarak "doğru" değerini aldığı için bir totalojidir.

Örnek 2:

Bir totaloji olan $PV \sim P$ önermesinin olası doğruluk yorumlamaları sonucunda aldığı değerleri tablo da gösterecek olursak, önerme bileşenlerinin doğruluk değerlerinin değişmesi durumunda bile sonucun *doğru* çıktığını görürüz:

P	$\sim P$	$PV \sim P$
D	Y	D
Y	D	D

⁸ Sentaktik sistemde "geçerlilik" tanımlaması için bkz. Donald Kalish, Richard Montague & Gary Mar, *Logic Techniques of Formal Reasoning*, s.14.

⁹ Bu konuda daha fazla bilgi için Carnap'ın sentaktik analitik tanımı incelenmelidir. Bkz. Carnap, *Philosophy and Logical Syntax*, s. 53.

Bu bakımdan Wittgenstein'a göre mantığın bütün doğruları, totolojilerdir,¹⁰ dolayısıyla analitiktir. Dikkat edilirse, totoloji durumunda olan analitik önermelerin her durumda doğru olmasının iki nedene bağlı olduğu görülür. Bunlardan birincisi, totolojilerin mantıksal olarak çelişik olmamasıdır. İkincisi ise, olgulara ve dolayısıyla *olumsallığa* ilişkin bir bilgi vermemesidir.¹¹

Görüldüğü gibi, semantik sistemdeki geçerlilik belirlemesi olası doğruluk durumlarına göre belirlenmektedir. Bu belirlemede olgular veya önermelerin dış dünyadaki karşılıkları belirleyici olmadığından semantik sistemdeki geçerliliğin de daha çok metodolojik olduğunu söyleyebiliriz.

Semantik sistemde geçerliliği ifade eden *analitik* terimi, sembolik ve bileşik önermeler için değil, bazı basit önermeler için de söz konusudur. Şöyle ki:

Örnek 3:

“İnsan düşünen canlıdır.”

Yukarıdaki cümlenin yüklemi, “Düşünen canlı”dır. Yüklemi anlamı özne durumunda olan “İnsan” sözcüğünde içerilmektedir, yani, “insan” denildiğinde onun düşünen canlı olduğu kendiliğinden akla gelir. İşte yalnızca, dış dünyadan herhangi bir deneye ve gözleme ihtiyaç duyulmadan anlamsal *içerme* bağlantısının tespit edilebildiği bu gibi cümlelerin analitik olduğundan söz edilmektedir. Buna göre, *içerme bağlantısı* ve *olgulardan bağımsız olma* hali basit önermelerde analitikliği belirlemede bir ölçüt olarak göze çarpmaktadır.

Böylece, *analitik* terimi ile kastedileni kabaca tasvir ettikten sonra, şimdi *analitik* teriminin tanımlanmasında ortaya çıkan bazı problemlere değinelim.

Yukarıda Örnek 1’de bir çıkarımın nasıl *geçerli* olduğu gösterildi. Bu işlemde öncelikle çıkarım sembollerle bileşik bir önermeye dönüştürüldü. Ardından bileşenlerine ayrılarak yani, çözümlenerek sonuç önermesinin aslında öncüllerde yer aldığı gösterildi. Örnek 2’de ise, önerme semantik bir sistemde ele alındı. Olası tüm doğruluk değeri yorumlamalarında doğru çıktığı dolayısıyla, geçerliliği ve totoloji manasında analitik olduğu tablo yardımıyla gösterildi. Ancak, örnek 1 ve 2’deki yöntemler Örnek 3’te olduğu gibi bileşik olmayan basit önermelere uygulanamaz. Nitekim önerme bileşenlerine sahip bulunmayan basit önermeleri teknik manada çözümlenerek *analitik* olduklarını gösterme imkanı yoktur.

Kantçı çizgide analitikliği belirlemede bir ölçüt olarak öne sürülen “anlamsal içerme bağlantısı”nın ise, sınırları belirli değildir, yani, bir kavramın gerçekten hangi manaları içerdiği net değildir. Bu nedenle *analitik* kabul edilen bazı basit önermelerin gerçekten analitik olup olmadığını belirlemek başlı başına bir problemdir. Buna bağlı olarak bir önermenin analitik olup olmadığını belirlemek üzere analitikliğin tam ve açık tanımı verilmeye çalışılmıştır.

¹⁰ Ludwig Wittgenstein, , *Tractatus Logico-Philosophicus*, Çev. Oruç Aruoba, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996, 6.1.; Ayer, A.J., “Editor’s Introduction”, A.J. Ayer (ed.) *Logical Positivism*, New York: The Free Press, 1959, 3-28., s.12.

¹¹ Irzık, burada, nedenlerden yalnız birini belirtir. Irzık, “Wittgenstein ve Carnap”, s.60.

Dikkat edilirse, basit ve analitik olan önermelerdeki *zorunlu doğruluk* özelliği yalnızca metodolojik olmaktan öte epistemolojiktir. Çünkü anlama başvurmamak kavramın dış dünyada karşılığını *anlam* ve *bilgi* olarak gündeme getirir. Diğer bir ifadeyle, basit önermelerde analitiklik tespitini yapabilmek için, öznenin anlamına başvurmamak, analitikliğin metodolojik özelliğinin semantik ve epistemolojik yönüyle birlikte ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu da böyle önermelerin çözümünü daha da girift hale getirmektedir. Bunu bir miktar görmek için aşağıdaki örnek cümlelerin analitik olup olmadığını ve bunu neye göre belirlediğimizi düşünelim:

- I) Su H₂O'dur.
- II) Cisim yer kaplar.
- III) Tüm mavi cisimler yer kaplar.

Kripke'nin *zorunlu a posteriori* olarak kabul ettiği "Su, H₂O'dur." önermesinde, "Su"yun "H₂O" olduğunu deney verisine başvurmadan bilmek mümkün olsaydı, haklı olarak bu cümlelerin eşanlamlılığa bağlı olarak *analitik* olduğunu söylemek mümkün olabilirdi. Ancak, "H₂O"nun "Su" demek olduğunu sonradan öğrenen (*a posteriori*) bizler için bu cümledeki özne ile yüklem eşanlamlı değildir, dolayısıyla analitik olamaz.

İkinci cümlede "cisim" sözcüğü uzayda yer kaplayan nesneyi ifade eder. Dolayısıyla "cisim" sözcüğünün anlamı içinde "yer kaplama" anlamı zaten bulunduğu için herhangi bir gözlem yapmaya ihtiyaç duymadan, cismin yer kaplamasının cisim için mantıksal bir gereklilik olduğunu düşünebiliriz. Nitekim bu cümlelerin analitik önerme olduğu kanaati yaygındır. Bu kanaate karşı "zihnin dış dünya ile etkileşimi olmasaydı acaba "cisim" kavramının ne anlama geldiği veya 'yer kaplama' anlamını içerip içermediği önceden bilinebilir miydi?" veya "içermenin ölçütü nedir?" ya da "içerme kişiden kişiye değişebilir mi?" soruları yöneltilebilir. Bu sorulara rağmen "cisim" sözcüğü ile belirli bir olgu veya olgulara bağlı kalınmamış olunması ve "cisim" in "yer kaplama" anlamını bulanık da olsa bir şekilde içerdiği düşüncesi, Kantçı bakış açısı çerçevesinde, bu gibi cümlelerin *analitik önerme* olarak kabul edilmesinde yeterli gerekçe olarak görülmüştür. "İçerme kişiden kişiye değişebilir mi?" sorusuna gelince, sözcüklerin anlamsal içerikleri veya bu içeriklerin kazanım şekilleri kişiden kişiye değişen bir şey olduğu sürece analitiklik belirlenmesinin bir anlamının olmayacağı açıktır. Şu halde biz bir cümleye yine cümlelerin kendisinden kaynaklanan bir nedene bakarak analitik olup olmadığına karar vermeliyiz ki deneysel olmayan ama nesnel olan bir sonuca varabilelim ve onun mantıksal veya zorunlu bir doğru olduğundan söz edebilelim.

Üçüncü cümlede, Quine'in verdiği bir örnek olan "Her yeşil şey yer kaplar" cümlesine benzer şekilde, cisim kavramına bir renk nitelemesi eklenerek cisim kavramının deneysel yanı vurgulanmıştır. Böylece "mavi cisim" ifadesinin "yer kaplama" anlamını içerdiğini belirlemek için deneysel bilgi gözlem birikimi gerektiği düşünülebilir. Bu durumda, cümlelerin analitik önerme olduğunu söylemek, gözlemi gündeme getirmesi bakımından problemlidir. Quine burada bir başka noktaya dikkat

çeker. Ona göre, buradaki asıl problem, “mavi” ve “cisim”in içeriğinin ne olduğunu deneysel veya deney öncesi olarak bilemiyor olmaktan çok analitikliği belirleme ilkesinin ne olduğu ile ilgilidir. Bu ilkenin ise ne olduğu açık değildir.¹²

Birçok mantıkçı filozof, analitik önermeleri tanımlayarak onları belirleme yöntemini ortaya koyma girişiminde bulunmuştur. Bunlar arasında sınırları en kesin tanımı ortaya koyduğu kabul edilen Carnap’ın, analitiklik tanımına yer vermek için önce onun “Dilin Mantıksal Sentaksı” adlı kuramını hatırlayalım:

Carnap, tutarlı ve teorik bir bütünün kendine has terimleri, ifadeleri ve anlamları olduğundan söz eder. *Sistem* olarak ifade ettiği her teorik bütünün başlı başına bir *dil* olduğunu söyler.¹³ Biz de bu çerçevede bir çok sistemin var olduğundan ve her sistemin kendine has bir dili olduğundan hareket edelim. Şimdi, bir sistemin önermeleri hakkında konuşabilmek için önce o sistemin dilini bilmek sonra bu dil hakkında bir yargıda bulunabilmek için yine o sistemin daha üst düzey bir dilini (*sentaks* dili) kullanmak gerekecektir.¹⁴

Carnap’ın “Mantıksal Sentaks” olarak ifade ettiği üst dil, bazı farklılıklarıyla beraber, daha önce Tarski’nin ortaya koyduğu *nesne dili-üst dil* ayırımına dayanır.¹⁵ Tarski’nin bu kuramına göre, her dil basamaklı bir yapı arz eder. Her dilin kendi hakkında konuşabilen bir üst dili vardır. Bu ayırma gitmediğimiz takdirde başımıza gelecek olan, kullandığımız dil içinde paradokslara (sözde çelişki) ve dolayısıyla mantıksal hatalara düşmektir. Sözelimi, size, şu anda okumakta olduğunuz cümle yanlıştır dersem ne anlarsınız? Cümlenin kendisi mi yanlıştır yoksa cümlenin yanlışı olduğu haberi mi yanlıştır? Eğer birincisini anladıysanız cümlenin anlamı *yanlışı* demektir. Eğer ikincisini anladıysanız cümlenin anlamı *doğru* demektir.¹⁶ Burada anlamı netleştirmenin yolu, hakkında konuştuğumuz cümleyi tırnak içine almak veya farklı biçimde yazmak ve cümle hakkındaki yargımızı da bu cümle dışında ifade etmektir: “Şu anda okumakta olduğunuz cümle yanlıştır” yanlıştır. İşte, tırnak içinde yazılan cümle, ait olduğu sistemin nesne diline ait iken, hakkında belirttiğimiz yargı da üst diline aittir.¹⁷

Nesne dili-üst dil ayırımını kullanan Carnap’a dönecek olursak, onun, ayrı birer dil olarak gördüğü sistemlerde her iki dil düzeyine ait kurallardan bahsettiğini görürüz. Buna göre, bir sistemin kendi diline ait konular o sistemin nesne dili kurallarıyla ifade edilmeli, sistemin üst diline yani mantıksal sentaksına ait konular ise, o sistemin üst dil

¹² Quine, “Two Dogmas”, s.32.

¹³ Bkz. Rudolf Carnap, *The Philosophy and Logical Syntax*, London: Kegan Paul, 1935, s. 41.

¹⁴ Irzik, “Wittgenstein ve Carnap”, s. 70.

¹⁵ Bkz. Alberto Coffa, “Carnap, Tarski and the Search for Truth”, Sahotra Sarkar (ed.) *Science and Philosophy in the Twentieth Century*, Vol. VI, New York: Garland Publishing, 1996, 155-180, s. 155.

¹⁶ Tao Ruspoli, “This Sentence is False”,

<http://www.ruspoli.com/philosophy/language/tarski.html>, (07.01.2005), s. 1.

¹⁷ Alfred, Tarski, “The Semantic Conception of Truth,” Leonard Linsky (ed.) *Semantics and the Philosophy of Language*, Chicago: University of Illinois Press, 1970, 13-47, s. 16.

kurallarına göre ifade edilmelidir ki, mantıksal hatalara düşülmesin. Örnek olarak Carnap'ın "Gül" örneğini hatırlayalım. Carnap'a göre, "Gül bir nesnedir" cümlesi bizi mantıksal olarak hataya düşürebilecek niteliktedir. Çünkü "gül" esasen gül nesnesinin kendisi değil yalnızca bir adıdır. Dolayısıyla bu cümleyle bir adın nesne olduğunu ifade etmiş olmaktadır. Cümle bu haliyle ne nesne dilinin kurallarına ne de üst dilin kurallarına uyar. Çünkü "gül" adının bir nesne adını ifade etmesi üst dilin kapsamına giren bir içerik taşıdığından, bu cümleyi nesne dilinde ifade etmek hatalı olacaktır. Bunu mantıksal sentaksa uygun şekilde ifade etmeliyiz: "Gül adı bir nesne adıdır." Böylece, fiziksel dünyada gül nesnesinin nesnelere bir nesne olduğu hakkında konuşmuş oluruz. Şimdi, *nesne dili-üst dil* ayrımı bağlamında ortaya konan analitiklik belirlemesinin de bir takım önermeler hakkında yapılan bir konuşmadan ibaret olduğunu ve analitiklik belirlemesinin esasen üst dile ait bir içerik taşıdığını hatırlamış olmalıyız.

Carnap, son çalışmalarında analitikliğin tanımını, semantik boyutu da dikkate alarak *mantıksal sentaks* kurallarına uygun bir şekilde verir.¹⁸ Böylece, Carnap, aslında üst dil içerikli olan analitikliğin bu güne kadar nesne diliyle yapılan tanımları sonucunda bir önermenin analitikliği konusundaki belirsizliği kaldırmak ister. Şimdi Carnap'ın analitiklik tanımını nasıl yaptığını bakalım: Analitiklik, "Bir *S1* cümlesinin bir *S* sisteminde analitik doğru olması demek, *S1* cümlesinin *S* anlambilimsel sistemindeki olası bütün doğruluk değeri yorumlamalarında¹⁹ yalnızca *S* sistemin anlambilimsel kurallarına bağlı olarak ve dil dışı hiçbir olguya gönderimde bulunmadan doğru çıkması demektir." Diğer bir ifadeyle, "*S1*, *S* sisteminde *L-doğrudur* = Tanımlar ki, *S1*, *S* 'deki muhtemel bütün yorumlamalarında doğrudur."²⁰

Dikkat edilirse Carnap, bu şekildeki tanımıyla, semantik boyutu ihmal etmemiş olmasına rağmen, *analitikliği* yöntembilimsel olarak belirlemeyi merkeze almaktadır. Carnap'ın anlambilimsel kurallara bağlı olarak önermeyi inceleme şartı, epistemolojik açıdan bir analitiklik belirlemesini sağlamada yetersiz görünmektedir. Nitekim Carnap'ın tanımında anlambilimsel kurallara bağlılık şartı, her sistemin diline göre değişen bir niteliktedir.²¹ Ona göre, her semantik sistem nesne dili durumundadır.

¹⁸ Carnap, sentaktik tanımlamada eksiklik bulunduğunu fark ettiğini *Introduction to Semantics*'de dile getirir. Böylece tanımına semantik boyutu da ekler. Bkz. Carnap, Rudolf Carnap, *Introduction to Semantics and Formalization of Logic*, 2 Vols, Cambridge: Harvard University Press, 1961 Vol.1, s. 246.

¹⁹ Carnap'ın, tüm olası doğruluk yorumlamalarını ifade etmek üzere önerdiği "durum betimlemeleri" (*state-description*) analitik önermeleri belirlemede bir şart olarak ortaya çıkmaktadır. Quine'a göre, durum betimlemelerinin analitikliği belirlemede geçerli olabilmesi, birbirinden bağımsız atomal önermelere uygulanabildiği durumlarda söz konusudur. Aksi halde, hem "John bekar"dır" hem de "John evlidir" gibi önermelere doğruluk yükleyen betimlemeler bulunabilir. Bu durumda "hiçbir bekar evli değildir" gibi bir önerme analitik değil sentetik olurdu. Bkz. Quine, "Two Dogmas", s. 23.

²⁰ Carnap, *Meaning and Necessity*, 1956, s.10.

²¹ Bu konuda, Carnap'ın iki ayrı dönemde farklı şekilde öne sürdüğü *analitiklik* tanımlarını ele alan ve onun birinci dönemine ait *analitiklik* tanımının metodolojik olduğunu, bu nedenle Quine'in "Truth By Convention" daki eleştirilerinin Carnap'ın birinci dönemindeki *analitiklik*

Carnap, *Meaning and Necessity* adlı eserinde, bir semantik sistemi nesne dili olarak ele alır. Semantik, bir anlam teorisi olarak bir üst dilde ifade edilebilir. Dolayısıyla, her nesne dilinin kendi semantik sistemi vardır ve bu sistemin kuralları ancak bir üst dilde ifade edilebilir.²²

Semantik sistemler için de söz konusu olduğu görülen görececilik esasen Carnap'ın Mantıksal Sentaks kuramı ile birlikte işlediği bir ilkedir. Carnap'ın, *Dil Formlarının Uzlaşım Sallığı* şeklinde ifade etmeyi tercih ettiği *Hoşgörü İlkesine* (*The Principle of Tolerance*) göre, felsefeci veya bilim adamı kullanacağı nesne-dilini yani, kendi mantığını ve sentaktik kurallarını istediği gibi seçebilir.²³ Burada önemli olan, felsefecilerin yalnızca, seçtikleri nesne dili üzerine konuşmaları gerektiğidir. Buna bağlı olarak, felsefi bir cümle, belli bir dil formuna göreli olarak ifade edildiğinde *sentaktik* bir cümle haline geldiği için, *analitik* olur. Nitekim, formel olarak ifade edilen *sentaktik* felsefi cümleler *analitik* olan üst-dil cümleleridir. Dikkat edilmesi gereken bir nokta, belli bir dil formuna göreli olarak ifade edilen bir cümlenin hangi dile göreli olduğu belirtilmemişse böyle bir cümlenin *anlamsız* olduğudur.²⁴ Felsefeyi bir üst dil etkinliği olarak gören Carnap'a göre tüm felsefi cümleler *dile görelidir*.²⁵ Bu bakımdan Carnap'a göre, analitikliğin ölçütü *uzlaşım salıdır*. Nitekim bir konu hakkındaki dil seçimi bir uzlaşım sonucunda ortaya çıkar. Bu noktada, Quine, analitik önermelerin doğruluklarının uzlaşım sal olduğunu söylemenin onların analitik olduklarını temellendirmedeği görüşündedir.²⁶ Çünkü, ona göre, analitikliğin sistemlerin anlambilimsel kurallarına göre tanımlanması, analitikliğin göreliliğini öngördüğünden analitiklik ilkesinin belirsizliğine yol açmaktadır.

Hatırlanırsa Frege, analitik önermelerin mümkün olmasını onların anlambilimsel analitikliğinin mantıksal doğruya indirgenebilir olma şartına bağlamıştı.²⁷

tanımına yöneltilemeyeceğini savunarak *analitiklik* tanımlarının epistemolojik ve metodolojik boyutuna dikkat çeken çalışma için bkz. Buket Korkut, *On The Significance of Analyticity: A Study on the Controversy between Carnap and Quine*, BÜ SBE (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2003, s. 2-3, 36, 48-50, 51.

²² *Aufbau öncesi* ve *sonrası* olmak üzere iki dönemde ele alınan Carnap, daha önce, *Introduction to Semantics*'in Giriş'inde semantiğin üst dil olduğunu ifade etmiş ancak daha sonra bu görüşünü *Meaning and Necessity*'de değiştirerek ifade etmiştir.

²³ Carnap, *The Logical Syntax of Language*, 1964, s.52.

²⁴ Irzık, "Wittgenstein ve Carnap", s. 77.

²⁵ Carnap, *Philosophy and Logical Syntax*, s.78

²⁶ Quine'in Uzlaşım sal doğruluk hakkındaki itirazlarının Epistemik boyutta olduğu dolayısıyla Carnap'ın Sentaktik tanımlanmasına yöneltilemeyeceğine dair Buket Korkut'un savı için bkz. Buket Korkut, *On The Significance of Analyticity: A Study on the Controversy between Carnap and Quine*; Quine'in uzlaşım sal doğruluk hakkındaki itirazları için bkz. W.V. Quine, "Truth by Convention", *The Ways of Paradox and Other Essays*, New York: Random House, 1966, 70-99, s. 71-91.

²⁷ Frege, analitik önermeleri anlambilimsel olan ve mantıksal doğruya indirgenebilir olan şeklinde ikiye ayırmıştır. Buna göre asıl *analitik önermeler* mantıksal doğruya dönüştürülebilir analitik önermelerdir.

Bu açıdan, Carnap'ın analitikliği tanımlama çalışmaları, Frege'nin izinden giderek bir sonuca bağlama gayreti olarak görülmektedir. Bu noktada, Quine'in, analitiklik hakkındaki eleşirisinin, özellikle Fregeci çizgide ortaya konan analitik önermeleri mantıksal doğruya indirgeme imkanına yönelik olduğunu belirtmeliyiz.²⁸

Basit yapıdaki analitik önermeleri mantıksal doğrular şeklinde ifade etmenin yolları genellikle *Anlam, Eşanlamlılık, Tanım, Değiş-tokuş Edilebilirlik (salva veritate) ve Semantik Kurallar* gibi beş temel kavram çerçevesinde ele alınmaktadır. Quine bu beş kavramı teker teker ele alarak analitik önermenin imkanını sorgular. Buna göre, bir analitik önermeyi mantıksal doğruya indirgeme yolları şunlardır:

1-*Anlam*'a bakarak önermede iç çelişki'nin bulunmayıp, zorunlu bir içerme bağlantısının tespiti ile analitikliğin belirlenmesi.

2-*Eşanlamlılığın* tespiti ile analitiklik belirlenmesi.

3-*Eşanlamlılığı* belirlemede *Tanım*'in kullanılması

4-*Eşanlamlılığı* belirlemede *Değiş-tokuş Edilebilirlik (salva veritate)* testinin uygulanması

5-Analitikliğin *Anlambilim Kurallarına* göreli olarak belirlenmesi.

Analitiklik belirlenmesinde mantıkçılar tarafından genel kabul gören yukarıdaki beş ayrı yolu Quine'in eleştirileri çerçevesinde ele alalım:²⁹

1- Bir önermenin analitikliğini belirlemede kendisine başvurulacak olan *anlamın* kendisidir. En basitinden özne-yüklem biçimli bir önermede öznenin yüklemi içerip içermediği özne ve yüklem anamlarına bakılarak anlaşılır. "İnsan düşünen canlıdır" denildiğinde insanı diğer canlılardan ayıran "düşünme" özelliği, insan kavramının ayrılmaz bir içeriği olarak bilinir. Dolayısıyla "insan" ile "düşünen canlı" arasındaki içerme bağlantısı, Kantçı yaklaşım çerçevesinde, bizi bu cümlemin *analitik önerme* olduğunu söylemeye yöneltir. Ancak, burada Quine'a göre, gözden kaçırılan bir nokta vardır: "İnsan iki ayaklı canlıdır" dediğimizde "insan" kavramının içinde "iki ayaklılık" içerilmektedir. "Düşünen canlı" dediğimizde ise, "düşünme" de "canlı"da içerilen durumdadır. Dolayısıyla, "İki ayaklı canlı" dediğimizde, "iki ayaklılık" o canlı için ayırıcı nitelik olacaktır. Dikkat edilirse, hangi özelliği ifade ediyorsak o özellik ayırıcı olmaktadır. Şu halde hem düşünen hem de iki ayaklı olan gerçek bir varlığın düşünmesini özsel kabul etme karşısında, iki ayaklı olmasını ilineksel kabul etmeye veya tersini kabul etmeye zorlayıcı bir neden bulunmamaktadır. Günümüz anlam öğretisini yansıtan bu yaklaşımın Aristotelesçi *özcü* anlayıştan farklı olduğu açıktır. Nitekim günümüzdeki *anlam* görüşüne göre, "İki ayaklı canlı" ile "düşünen

²⁸Haack, *Philosophy of Logics*, s.172,173.

²⁹ Quine, analitikliğin tanımlarına yönelik eleştirilerini toplu biçimde "Two Dogmas of Empiricism" adlı makalesinde dile getirmiştir. Bkz. W.V. Quine, "Two Dogmas of Empiricism", W.V. Quine, *From a Logical Point of View*, Cambridge: Harvard University Press, 1980, 20-46. Biz de bu beş ayrı kavram çerçevesinde belirteceğimiz eleştirileri sözü geçen makaleden ve bu makalenin kısmi çevirisi olan "Bir Deneycilik Dogması"ndan yararlanarak ele aldık. Bkz. Vehbi Hacıkadıroğlu, W.V. Quine, "Bir Deneycilik Dogması", *Felsefe Tartışmaları-1. Kitap*, İstanbul: Panorama Yayınevi, 1987, s. 9-22.

canlı” aynı gerçek varlığı gösteriyor olmasına rağmen iki ifadenin anlamları birbirinden farklıdır.³⁰ Bu konuda, Frege’nin anlam kuramı ışığında anlamın iki manası bulunduğu dikkat edilmelidir. Birincisi, ifadenin nesnesini *gösteren* (*denotation*) manasındaki anlamdır. İkincisi, ifadenin gösterdiği nesneden farklı olan *içlem* (*connotation*) manasındaki anlamdır. İçlemsel anlama Frege’nin verdiği örnek, Venüs Gezegeni’dir: Sabah Yıldızı ile Akşam Yıldızı aslında aynı yıldızın adı, yani, Venüs Gezegeni’nin adıdır. Fakat bu iki adın nesnesi (gösteren) aynı olmasına karşın içlemsel olarak anlamları farklıdır. Çünkü biri Venüs’ün sabah görüldüğünü dile getirirken diğeri akşam görüldüğünü ifade eder.

Şimdi biz cümlelerin analitik olup olmadığını belirleyebilmek için hangi manadaki anlamı esas almalıyız? Eğer *gösteren* manasındaki anlamı esas alırsak, Quine’in örneğinde belirttiği gibi, “gezegenlerin sayısı” ile “9” terimini eşanlamlı kabul etmemiz gerekir ki, bu ikisinin eşanlamlı olmasını gerektiren zorlayıcı bir neden yoktur. Çünkü gezegenlerin sayısı, gözlem sonucunda bilinen, dolayısıyla, sayısının 9 olmasını zorunlu kılmayan bir durumu yansıtır. Bu nedenle “gezegenlerin sayısı 4’ten büyüktür” gibi bir ifade mantıksal bir zorunluluğu ifade etmez.³¹ Şu durumda basit bir cümlelerin analitikliğini belirleyebilmek için, mantıksal doğruluğu yansıtabilecek ikinci manadaki *anlama* yani, *içlem* manasındaki anlama başvurmak durumundayız. Buna göre iki ayrı ifadenin anlamı aynıdır derken gösterdiği nesnesinin aynı olması bakımından değil, ikisinin zihinde oluşturduğu tasavvurun aynı olmasına dikkat etmemiz gerekecektir. Eğer içlemsel anlamı aynı olan iki ayrı ifade bulabilirsek ve bu iki ifadeden birini diğeri ile tanımladığımızda mantıksal bir doğruluğa sahip olan ve dolayısıyla analitik olan bir önerme yakalamış olacağız.

Şimdi, “İnsan düşünen canlıdır” örneğini yeniden ele alalım. “İnsan”ın “düşünen canlı” olduğu tanımlamasının doğru ve anlamlı oluşunun, “düşünme” özelliğinin insan için özsel bir nitelik olmasından çok, “insan” ile “düşünen canlı”nın eşanlamlı olduğunu önceden kabul etmiş olmamıza dayandığını görebiliriz. Şu halde “İnsan düşünen canlıdır” cümlesinin anlamlı olmasının onun başta *analitik* kabul edilmesinden kaynaklandığı ortaya çıkmaktadır. Oysa bu zamana kadar Kantçı çizgide yapılan açıklamalara göre, analitiklik, “içerme” bağlantısıyla anlama dayalı olarak ortaya çıkan bir durumdur. Böylece, Quine, analitikliğin anlama değil bilakis anlamın analitikliğe bağlı olduğunu vurgular. Ona göre, “insan” ile “düşünen canlı”nın anlamının aynı kabul edilmesi, bu iki ayrı ifadenin zihindeki tasavvurunun aynı olduğunu varsaymaktan kaynaklanır. Anlamın analitiklikle olan bu döngüsel durumundan kurtulmak için öncelikle kesin bir eşanlamlılık tespiti yapılmalıdır.³²

2- İçlemsel manada eşanlamlı olan iki ayrı ifadeden biri diğeri ile tanımlandığında analitik bir önermenin imkanından söz etmek mümkün olur. Nitekim

³⁰ Quine, “Two Dogmas”, s.21.

³¹ Quine, Two Dogmas, s. 21.

³² W.V. Quine, “On What There Is”, E.D. Klemke (ed.) *Contemporary Analytic and Linguistic Philosophies*, New York: Prometheus Books, 2000, 318-330, s. 325.

bir önermeyi mantıksal doğruya indirgemek, yalnızca iki ifadenin anlamının birbirine eşit olduğu durumlarda yani birinin diğerinin yerine konulduğunda anlamı bozmayacak cümle elde edilebildiği eşanlamlılık durumlarında söz konusudur.³³ Pekiyi, iki ayrı ifadenin eşanlamlılığı neye göre belirlenecektir?

Quine, terimler arası eşanlamlılığı belirleme yollarını şu örnekle ele alır:
“Hiçbir bekar evli değildir” (No bachelor is married)³⁴

Bu örnekteki gibi cümlelerin analitikliğine ancak anlama bakılarak karar verilebilir. Bu cümlenin *analitik* sayılabilmesi için “bekar” ile “evli değildir” sözcüklerinin eşanlamlı olduklarını kesin bir şekilde belirlemek gerekir. “Bekar” ile “evli olmayan” kimse aynı şeyi gösterse bile anlamları farklı olabilir. Bu nedenle Quine, burada eş anlamlılığı belirleyebilecek bir yol olarak *tanım* ele alır. Bu sayede, belki, hangi ifadenin diğer ifadeyle eşanlamlı olduğu tespit edilebilecektir.

3- *Tanım* ile kastedilenin, Aristoteles’den beri gelen özcü yaklaşımın kendisine başvurduğu, nesnelerin özünü belirleme amacına yönelik bir *tanım* olmadığına dikkat etmeliyiz. Sözü edilen tanım, günümüz anlam kuramının kendisine bağlı olarak geliştirildiği *dilci tanımlama* öğretisidir.

Özcü yaklaşımın içine düştüğü birçok güçlüğü çözen dilci tanımlama öğretisine göre, tanımlanabilen şeyler yalnızca dilsel nesnelere yani, sözcüklere. Buna göre, *tanım*, sözcüklerin anlaşılmasını sağlamak amacıyla başvurulabilecek her hangi bir yöntem manasındadır. Nitekim sözcükleri anlamak, onların *anlamı* olan bir takım değişmez özlere bulunmasını gerektirmez. Her sözcük ilkece tanımlanabilir niteliktedir. Anlamsız sözcük yoktur. Özcü yaklaşımın aksine dilci filozoflara göre tanımlanamaz sözcük yoktur.³⁵ Dolayısıyla, *tanım*, bir sözcüğü bazen daha farklı bir ifadeyle açıklamak veya daha kısa bir ifadeyle belirtmek ve bazen de yeni bir anlam yüklemek gibi bir çok görevler olarak farklı türlere ayrılmaktadır.³⁶ Şimdi bu çerçevede *tanımın* birden fazla görevi bulunduğunu hatırladık. Bu noktada Quine, analitikliği mantıksal doğruya dönüştürmede kullanılması muhtemel *tanım* türlerinden *sözlük açıklaması* ve diğer bazı *açıklama* şekillerine şöyle değinir:

İki sözcüğün sözlükteki tanımlarına bakarak ikisinin eşanlamlı olduğu sonucuna varmak analitikliği belirlemekte güvenilir bir yol olamaz. Çünkü sözlük yazarının açıklamaları kesin bir doğruluk değeri taşımaz. Quine, sözlük yazarının açıklamasına bakarak iki ifadenin eşanlamlı olduğunu söylemeyi atarabasını atın önüne bağlamaya benzetir. Herhangi iki ifadenin eşanlamlılığını mümkün kılan zorunlu ve yeterli *iç bağlantıların* (*inter-connections*) neler olduğu açık değildir. Nitekim iç bağlantılar yani, içlemsel anlamı meydana getiren şartlar genellikle kullanımla ortaya çıkan değişkenlerdir.³⁷

³³ Quine, “Notes on Existence and Necessity”, 1970, s. 84,85.

³⁴ Quine, *Two Dogmas*, s.23.

³⁵ Batuhan & Grünberg *Modern Mantık*, 1970, s. 88, 89.

³⁶ Tanım türleri için bkz. Batuhan & Grünberg, *Modern Mantık*, s. 87-97.

³⁷ Quine, “Two Dogmas”, s. 24.

Diğer bir tanım türü olan “açıklama”da ise, amaç, tanımlananı yalnızca bir eşanlamlı sözcük kullanarak anlatmak değil, tanımlananın anlamını artırarak ve tamamlayarak onu geliştirmektir. Bununla birlikte, “açıklama” önceden var olan eşanlamlılıkları kabule dayanır. Bu nedenle, *açıklayıcı tanım* da analitik önermeleri tespit etmede güvenilir bir yol olamaz.³⁸ Önceki eşanlamlılıklara dayanmayan, bilakis ifadeleri yeni baştan açıklayan bir tanım gerçekleşirse bunun geçerliliğinden söz edilebilir. Nitekim yapay dillerde böyledir. Ancak, burada tanımlananın tanımlayanlarla eşanlamlı olması amacıyla özel olarak üretilmesi söz konusudur. Dolayısıyla, *uzlaşım*sal olan yeni semboller kullanarak kısaltma amacıyla meydana getirilen bir tanımın açıklayıcı değeri çok azdır. Quine, bu tür bir tanıma geçerli saymasına rağmen böyle bir tanım türünü, eşanlamlılığı belirlemede açıklayıcılığının zayıf olması nedeniyle yetersiz bulur.³⁹ Ancak, dikkat edilirse, bu tür bir tanımın açıklayıcılığının yetersizliği, semantik ve epistemolojik manada söz konusudur. Dolayısıyla, yeni üretilen açıklamalara dayalı bir eşanlamlılığın, metodolojik anlamda analitik önerme imkanına dair ümit verici olduğunu belirtmeliyiz. Buna sonuç kısmında değineceğiz.

4- Eşanlamlılığı belirlemede bir başka yöntem, *salva veritate* testidir. Grünberg’in “Değiş-tokuş Edilebilirlik” olarak ifade ettiği bu ilke, iki dilsel ifadenin eşanlamlılığının bütün bağlamlarda, doğruluk değeri değişmeden, birbiri ile değiş-tokuş edilebilmesi demektir. Aynı zamanda, birbirini tanımlayan iki ayrı ifade, analitikliği bozmadan her durumda değiş-tokuş edilerek birbirinin yerine kullanılabilir olduklarında bunlar *bilişsel eşanlamlı* demektir. Buna göre, bir analitik önerme, eşanlamlı ifadeleri birbiriyle yer değiştirdiğinde anlamın bozulmadığı tespit edilebilirse o önermenin mantıksal bir doğru olduğu belirlenmiş olacaktır. Nitekim analitikliği *mantıksal doğru* olarak belirlemede bilişsel *eşanlamlılık* tespiti minimum şart durumundadır. Ancak, bu şartı gerçekleştirmek için değiş-tokuş edilebilirlik ilkesini uyguladığımızda ortaya çıkan anlamın değiş-tokuş gerçekleşmeden önceki anlama eşdeğer olduğunu kesin olarak belirleme ölçütünden yoksun olduğumuz da bir gerçektir. Bunu göstermek isteyen Quine, *salva veritate* ile tespit edilen bilişsel eşanlamlılığın analitiklik için geçerliliğini örnek üzerinde şöyle tartışır:

“Bekar” sözcüğü ile “Evlenmemiş kimse” bilişsel eşanlamlı ise,

I) “Bütün bekarlar ve yalnız bekarlar evlenmemiş kimselerdir.” (All and only bachelors are unmarried men) cümlesinin analitik önerme olduğunu söyleyebiliriz. Yine bu cümleden devam ederek bir başka cümlede de analitik olduğunu çıkarabiliriz, o da şudur:

II) “Zorunlu olarak bütün bekarlar ve yalnız bekarlar bekardır.” (Necessarily all and only bachelors are bachelors)⁴⁰

³⁸ Hacıkadiroğlu, “Bir Deneycilik Dogması”, 1987, s.13.

³⁹ Quine, “Two Dogmas”, s. 25

⁴⁰ Quine, bu önermedeki “zorunlu olarak” zarfının yalnızca analitik önermelere uygulanacak biçimde dar yapıldığı kabul edildiği zaman bile önermenin açıkça doğru olduğunu belirtir. Quine, “Two Dogmas of Empiricism”, s. 30

III) “Zorunlu olarak bütün bekarlar ve yalnız bekarlar evlenmemiş kimselerdir.” (Necessarily all and only bachelors are unmarried men) Cümlesi de, II.’deki gibi analitik olmalıdır. Şimdi, III. Cümle doğrudur demek I. cümle analitik demektir. Buna göre, “bekar” ve “evlenmemiş kimse”nin bilişsel olarak eşanlamlı olduğu sonucuna varılabilir.⁴¹

Görüldüğü gibi, “bekar” ile “evlenmemiş kimse”nin eşanlamlılığına, I. cümlelerin analitik olduğunu var saydığımızda ulaşabiliriz. I. Cümlelerin analitikliğine de III. Cümledeki “bekar” ile “evlenmemiş kimse”nin eşanlamlı olduğunu varsaydığımızda ulaşabiliriz. Bu durumda eşanlamlılık ile analitiklik arasında hangisinin diğeri için belirleyici olduğu noktasında açıkça olmayan döngüsel bir durum söz konusudur. Bu nedenle, içlemsel anlam bakımından, *değiş-tokuş edilebilirlik* ilkesi *analitikliği* açıklamada yeterli bir yol değildir.⁴²

Kaplımsal dil bakımından da *salva veritate*’nin yetersizliği söz konusudur. Şöyle ki, “bekar” ve “evlenmemiş kimse” nin kaplımsal uyuşması, “yüreği olan yaratık” ve “böbreği olan yaratık”ın kaplımsal uyuşmasına benzer. Böyle bir kaplımsal uyuşmanın söz konusu olduğu durumlarda, uyuşmanın yalnızca ilineksel olgulara (gösterenlere) değil de içlemsel anlama dayandığını gösteren bir delil yoktur. Dolayısıyla, “bekar” ile “evlenmemiş kimse” deyimleri ilineksel olarak yani, *gösterenleri* bakımdan örtüşüyor olsalar da anlam bakımından ayrı olabilir. Şu durumda “bekar”ın hangi varlıklar için doğru olduğunu kesin bir şekilde belirleme imkanı olmadığından kendisiyle *değiş-tokuş edilecek* ifadeyi de belirleme imkanı yoktur.⁴³

Görüldüğü üzere, bir çok mantıkçının ilke olarak benimsediği *salva veritate*, bilişsel bir eşanlamlılığı belirleme yetkinliği bakımından problemlidir. Buraya kadar analitikliği belirleyici durumda olan *eşanlamlılığı* kesin olarak ortaya çıkarabilecek geçerli bir yoldan söz etmek zordur. Geriye, analitikliğin bir başka ölçüte göre belirlenmesini gündeme getiren Carnap’ın, analitikliği *anlambilim kurallarına* dayanarak temellendirmesini değerlendirmek kalmaktadır:

5- Cümlelerin analitik olduğunu belirlemedeki asıl sorunun analitik önermelerin kavramlarının içeriğini bilememekten çok analitiklik ilkesinin bulanıklığından kaynaklandığını vurgulayan Quine, bunu göstermek için örneğini yapay dillerden gösterir.

⁴¹ Yukarıdaki çıkarım, bizim “zorunlu olarak” (necessarily) zarfını içerecek kadar zengin bir dille çalıştığımızı varsayar. Çünkü bu zarf, bir analitik önermeye uygulandığında yalnızca o zaman doğruyu verecek biçimde uygulandığını ifade eder. Bu nedenle, bir dil böyle bir zarf içerse bile, o dilin kusurunu görmezden gelemeceğimizi belirten Quine, zarfın anlamının var olduğunu kabul etmenin, bizim daha önce analitikliği yeteri kadar açıklamış olduğumuzu kabul etmek anlamına geldiğini söyler. “Oysa biz, analitikliğe bir açıklama getirmek için uğraşmaktayız” der. Şu durumda Quine’a göre, *salva veritate*, bilişsel eşanlamlılığı ortaya çıkarmada yetkin görünmesine karşın *analitiklikle* döngüsel bir durum içindedir. Quine, “Bir Deneycilik Dogması”, s. 16; “Two Dogmas of Empiricism”, s. 30

⁴² Quine, Two Dogmas, s. 25.

⁴³ Quine, “Two Dogmas, s. 31.

Örnek olarak, nesne dili YO olarak gösterilen bir yapay dilin varlığını düşünelim. Bu dilin anlambilimsel kurallarına göre, içerdiği tüm analitik önermelerinin belirlenme yolları kesin bir şekilde belirlenmiş olsun. Bu durumda, anlambilimsel kuralların Y1 gibi üst dile ait bir önermenin YO'a göre nasıl analitik olduğunu tespit edebiliriz. Yani, kuralların hangi ifadelere analitiklik yüklediğini anlayabiliriz ama o ifadelere asıl olarak niçin analitiklik yüklediğini bilemeyiz. Carnap'ın belirlediği şekilde analitikliğin sınırları anlambilimsel kurallara göre ortaya çıkmaktadır. Buna göre, bir önerme yalnızca *doğru* değil de *anlambilimsel kurallara göre doğru* olduğu zaman analitik olmaktadır. Oysa amacımız der Quine: "*analitikliği* yeterli bir şekilde açıklamak iken şimdi de karşımıza yeterince açıklanmamış bir 'anlambilimsel kurallar' kavramı çıkmaktadır." Böylece analitikliği belirleme yolunda yeni bir çıkmaza girildiğini söyler.⁴⁴

SONUÇ

Epistemolojinin, bilginin kökenini ve gelişmesini, bilgi olmayandan bilgiye geçişini inceleyerek genelleştiren ve bilginin imkanını nesnel bir şekilde ortaya koymayı amaçlayan bir disiplin olduğu göz önüne alınırsa, Carnap'ın, dil sistemlerinin *sentaktik* veya *semantik* kurallarına göreli olarak ortaya koyduğu *analitiklik* tanımlarının epistemolojik olmaktan çok metodolojik olduğunu görürüz. Nitekim Carnap, *analitikliği*, temellendirmediği bir *görelilik* anlayışına dayalı olarak tanımlamıştır. Analitikliğin *anlambilimsel kurallara* göre tanımı, bir önermenin hangi sistem kurallarına göre nasıl analitik olduğunu belirlemeyi mümkün kılarken bütün sistemler üzerinde genel-geçer bir *analitik önerme* imkanını öngörmez. Bu yönüyle, belki, Carnap'ın, temellendirmediği çoğulcu bir mantık anlayışına sahip olduğu düşünülebilir. Ancak, Carnap'ın tüm sistemler için geçerli olabilecek bir ölçüt ortaya koyması, tekçi mantık anlayışını koruduğunu gösterir. Nitekim Carnap'ın ölçütü her sisteme uygulanabilir yöntembilimsel tek bir ölçüttür. Değişken olan ise, analitikliğin tanımı değil, hangi önermenin hangi sisteme göre analitik olduğudur.

Sistemlerin kendi semantik kurallarına göre analitiklik belirlemesi konusunda Quine'in yönelttiği eleştiri yalnızca epistemolojik açıdan haklı görünmektedir.⁴⁵ Bu nedenle onun analitiklik eleştirisinin, Carnap'ın *analitiklik* tanımlarını metodolojik önemi ve kullanışlılığı bakımından geçersiz kıldığı söylenemez. Zaten Quine'in,

⁴⁴ Quine, "Bir Deneycilik Dogması", s. 19; Quine, "Two Dogmas of Empiricism", s. 33.

⁴⁵ Carnap'ın analitikliğe getirmiş olduğu sentaktik ve semantik tanımlarının her ikisinin de metodolojik olduğunu düşünüyoruz. Bu nedenle Quine'in eleştirilerinin epistemolojik anlamda haklı olduğunu ancak onun eleştirilerinin Carnap'a metodolojik anlamda yöneltilmeyeceğini düşünüyoruz. Bu görüşten farklı olarak Quine'in eleştirisinin, sentaktik tanıma yöneltilmeyeceğini ancak semantik tanıma yöneltilbileceğini savunan çalışma için bkz. Buket Korkut, *On The Significance of Analyticity: A Study on the Controversy between Carnap and Quine*, s. 105.

Carnap'ın sentaktik ve semantik tanımlamalarına bu açıdan bir itirazı olmadığı⁴⁶ göz önüne alınırsa onun eleştirisinin Carnap örneği üzerinde dolaylı olarak gelmiş geçmiş bütün analitiklik tanımlarının özellikle epistemolojik yetersizliklerini göstermeyi amaçladığı görülecektir. Bununla birlikte, eleştirisinde, analitik önermelerde açıkça epistemolojik ve metodolojik gibi bir ayırmadan söz etmemiş olan Quine, yukarıdaki 5. tartışmada, örneğini yapay dillerden vererek bizce metodolojik olduğundan şüphe duyulmayan analitiklik belirlemede bile epistemolojik bir boyutun var olduğuna işaret etmiş olur. Quine'in üzerinde durduğu gibi, Y1, Y2 gibi önermelerin Y0'a göre "niçin analitik" olduğunu açıklayamayız. Nitekim Y1,Y2 gibi önermeleri Y0'a göre "nasıl analitik" olduğunu gösterebiliyor ve bunun işlevlerinden yaralanabiliyor olmamız, analitikliği epistemolojik olarak açıklayamaz. Belki, burada epistemolojik anlamda analitikliğin mümkün olup olmayacağını tartışmanın önemini sorgulayabiliriz. Çünkü analitik bir önermenin doğruluğunun, gerçeklikle olan tutarlılığından değil de, yalnızca sisteme göre belli bir tutarlılığından kaynaklandığını görmekteyiz. Sisteme göreli bir *tutarlılık* ise, daha çok metodolojik anlamda bir doğruluğu ifade eder. Bu nedenle dış dünya hakkında bilgi vermeyi amaçlamayan ve olası her durumda "doğru" olduğu belirlenen bir cümle, epistemolojik anlamda *doğru* terimiyle nitelenmez ancak *mantıksal doğru* olarak nitelenir. Bu bağlamda epistemolojik olarak *doğru* veya *yanlış* bir değerde olma iddiasını zaten taşımayan bir cümle hakkında "niçin doğru" veya "niçin tutarlı" olduğunu sormak aslında onun "nasıl tutarlı" olduğunu sormak anlamına gelir. Bu nedenle bir cümlenin "nasıl tutarlı" olduğu sorusunun cevabının, o cümlenin ait olduğu sisteme göre verilmesi gereği kaçınılmaz görünmektedir.⁴⁷ Bu da belki, analitiklik tanımlarının yetkinliğinin metodolojik boyutlu bir açıklaması olabilir. Dolayısıyla, sistemlerin kendi diline göre üretilmiş olan açıklayıcı tanımların da, özel olarak yeniden üretilmiş tanımlar olması nedeniyle eşanlamlılık belirlemede yeterli ve *geçerli* ölçüt olacağını şimdi daha rahat söyleyebiliriz. Şu durumda Quine'in analitiklik eleştirisinin metodolojik açıdan çok epistemolojik açıdan önem taşıdığını söyleyebiliriz.

Sonuç olarak, analitik bir önermenin, metodolojik manada Carnap'ın belirlediği şekilde sisteme göreli olarak ve yalnızca işlevsel açıdan mümkün olduğunu söyleyebiliriz. Diğer yandan, Quine'in özellikle 5. tartışmada eleştirdiği noktada, epistemolojik anlamda bir analitik önermenin mümkün olamayacağı sonucunu da görmekteyiz. Nitekim bir önermenin tüm diller için geçerli olabilecek bir analitikliğe sahip olduğunu söyleme imkanımızın olmadığını gördük. Ancak, buradaki imkansızlık, olgusal boyuta sahip olmayan (*a priori*) önermelerin asla bulunamayacağı dolayısıyla analitik olmayacağı anlamında değildir. Unutmamak gerekir ki, Quine'in analitikliğe yönelik itirazı, bir önermenin yalnızca "niçin analitik" olduğunu epistemolojik manada

⁴⁶ Quine, 5. Yolu tartışırken semantik kurallara göre sentaktik analitiklik belirlemede bir önermenin nasıl analitik olduğunu gösterdiğini kabul eder ancak niçin analitik olduğunu gösteremediği kanaatindedir.

⁴⁷ Hatice Başdağ Baş, *Önermelerin Analitikliği Bağlamında W.V. Quine'in Mantıkçı Pozitivizme Eleştirisi*, MÜ SBE (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2005, s.71,72.

kesin olarak belirlemenin imkansız olması dolayısıyla. Nitekim, Quine, totoloji olduğu açık olan ve terimlerinin bilişsel eşanlamlılığı hakkında herhangi bir anlambilimsel araştırmaya ihtiyaç hissettirmeyen "bekar becardır" gibi bir cümlenin analitikliğini reddetmez.⁴⁸

Analitik önermeleri epistemolojik bakımdan belirleme imkansızlığının bilgi ve doğruluk anlayışımızda bir takım yeniden yapılanmalara yol açacağı kaçınılmazdır. Nasıl ki, mantıksal çalışmalar sonucunda, kavramsal tanımların bilgi olarak yetersiz hatta paradoksal olduğu fark edildi ve kavramlar bilgi birimi olmaktan çıkarak yerine önermeler geçti; şimdi de Quine ile birlikte önermelerin *analitik* ve *sentetik* olarak ayrılacağı düşüncesinde de bir değişim oldu. Artık, analitik önermeler epistemolojik anlamda imkansız görüldüğüne göre, mantıkçı pozitivist *bilgi* ve *doğruluk* anlayışı da buna göre değişmek durumundadır. Bu değişim, metodolojik açıdan pragmatizmi güçlendirirken, epistemolojik açıdan, analitiklik fikrine dayalı olarak gelişen "doğrulamacılık" kuramındaki hataların ortaya çıkmasına ve yeni bir deneyciliğin doğmasına yol açmaktadır. Aynı bir çalışma konusunu oluşturacak olan bu yeni deneycilik günümüzde *bütünselci (holistic)* ve *doğallaştırılmış (naturalized)* olarak nitelendirilmektedir.⁴⁹

ABSTRACT

W. V. QUINE'S CRITIQUE OF ANALYTICITY

This study deals with W. V. Quine's critique of analyticity he developed in his article entitled "Two Dogmas of Empiricism". In it, Quine rejects outright the analytic/synthetic distinction.

In the history of philosophy, after Kant as distinction of analytic and synthetic systematically, it was Carnap who firstly exposed the division of statements as analytic and synthetic in a logically sense. What Carnap actually did was to find out the notion of analyticity on logical basis through his syntax theory. That is why, Quine argues directly against Carnap.

Quine argues that analyticity cannot be explicated semantically without falling into a circularity. Therefore, Quine, examines the notion of synonymy, meaning, definition, interchangeability and semantical rules and shows that one way or another all these notions presuppose the notion of analyticity.

In this article, it is claimed that Quine's criticisms against Carnap are methodologically irrelevant. They make sense only in an epistemological context.

Key Words: Analyticity, Logical Truth, Quine, Statement, Empiricism

⁴⁸ Quine, analitik önermeleri sentaktik ve semantik olarak iki grupta ele alır. Kelime tekrarından ibaret ifadeleri, totoloji olduğunun açık olması nedeniyle analitik kabul eder. Bkz. *Two Dogmas of Empiricism*, s. 22.

⁴⁹ Quine deneyciliğinin özellikleri için bkz. Roger F. Gibson, *Enlightened Empiricism*, Florida: University of South Florida Press, 1988, s. 23,24.

KAYNAKÇA

Ayer, A.J., "Editor's Introduction", A.J. Ayer (Ed.) *Logical Positivism*, New York: The Free Press, 1959, 3-28.

Başdağ Baş, Hatice, *Önermelerin Analitikliği Bağlamında W.V. Quine'in Mantıkçı Pozitivizm'e Eleştirisi*, Marmara Üniversitesi SBE (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2005.

Batuhan, Hüseyin & Teo Grünberg, *Modern Mantık*, Ankara: ODTÜ Yayınları, 1970.

Carnap, Rudolf, *Introduction to Semantics and Formalization of Logic*, 2 Vols, Cambridge: Harvard University Press, 1961

_____, *Meaning and Necessity*, 2nd Edition, Chicago: The University of Chicago Press, 1956.

_____, *Philosophy and Logical Syntax*, London: Kegan Paul, 1935.

_____, *The Logical Syntax of Language*, translated by Amethe Smeaton, London: Routledge & Kegan Paul, 1964.

Coffa, Alberto, "Carnap, Tarski and the Search for Truth", Sahotra Sarkar (ed.) *Science and Philosophy in the Twentieth Century*, Vol. VI, New York: Garland Publishing, 1996, 155-180.

Gibson, Jr., Roger F., *Enlightened Empiricism: An Examination of W.V. Quine's Theory of Knowledge*, Florida: University of South Florida Press, 1988.

Grünberg, Teo, "Bertrand Russell'in Tasvirler Teorisi", *Felsefe Arkivi*, S. 14, 1963, 138-173, s. 139-163.

Haack, Susan, *Philosophy of Logics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1978.

İrzık, Gürol, "Wittgenstein ve Carnap: Tractatus'un Mantıkçı Pozitivizm'e Etkisi" *Felsefe Tartışmaları-11. Kitap*, İstanbul: Panorama Yayınevi, 1992, 59-81.

Kalish, Donald, Richard Montague & Gary Mar, *Logic Techniques of Formal Reasoning*, 2nd Edition, Oxford: Oxford University Press, 1980.

Kant, Immanuel, *Prolegomena*, 2. Baskı, Çev.: Ioanna Kuçuradi ve Yusuf Örneç, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 1995.

Korkut, Buket, *On The Significance of Analyticity: A Study on the Controversy between Carnap and Quine*, Boğaziçi Üniversitesi SBE (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2003.

Linsky, Leonard (ed.) *Semantics and the Philosophy of Language*, Chicago: University of Illinois Press, 1970.

Quine, W.V., "Notes on Existence and Necessity", Leonard Linsky, Ed. *Semantics and the Philosophy of Language*, Chicago: University of Illinois Press, 1970, 77-91.

_____, "On What There is", E.D. Klemke (Ed.) *Contemporary Analytic and Linguistic Philosophies*, New York: Prometheus Books, 2000, 318-330.

_____, "Truth by Convention", W.V. Quine, *The Ways of Paradox and Other Essays*, New York: Random House, 1966, 70-99.

_____, "Two Dogmas of Empiricism", W.V. Quine, *From a Logical Point of View*, Cambridge: Harvard University Press, 1980, 20-46.

_____, "Bir Deneycilik Dogması", Çev.: Vehbi Hacıkadıroğlu, *Felsefe Tartışmaları-1. Kitap*, İstanbul: Panorama Yayınevi, 1987, s. 9-22.

_____, *From a Logical Point of View*, Cambridge: Harvard University Press, 1980.

_____, *The Ways of Paradox and Other Essays*, New York: Random House, 1966.

Ruspoli, Tao, "This Sentence is False", <http://www.ruspoli.com/philosophy/language/tarski.html>, (07.01.1995).

Sarkar, Sahotra (Ed.) *Science and Philosophy in the Twentieth Century*, 6 Vols, New York: Garland Publishing, 1996.

Tarski, Alfred, "The Semantic Conception of Truth," Leonard Linsky (Ed.) *Semantics and the Philosophy of Language*, Chicago: University of Illinois Press, 1970, 13-47. Wittgenstein, Ludwig, *Tractatus Logico-Philosophicus*, Çev.: Oruç Aruoba, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996.